

ВИОЛЕТА РАШКОВИЋ ТАЛОВИЋ*
Београд

УДК 28(470.66):323.28
Монографска студија
Примљен: 18.04.2013
Одобрен: 03.05.2013

ИСЛАМ КАО ИЗВОР ПОЛИТИЧКЕ ИДЕОЛОГИЈЕ У ЧЕЧЕНИЈИ

Сажетак: Предмет анализе овог рада је изучавање улоге ислама у чеченском конфликту. Дуго трајање и честа ескалација сукоба заснованих на тенденцијама исламистичких радикалних вођа и њихових иностраних налогодаваца да руска република постане самосталан ентитет са исламом као доминантном религијом учинили су да Чеченија постане једна од горућих политичко-безбедносних тема, али и велики изазов за научну праксу, нарочито у светлу чињенице да се проблем Чеченије рефлектовао не само на регион Северног Кавказа него и на ширу међународну заједницу. То је арена геополитичког супарништва што га чини претњом националној безбедности и територијалном интегритету Русије чиме се потврђује теза да етно-сепаратистички конфликти нужно демонстрирају многополарност интереса и узрок су повремених немира и нестабилности.

Кључне речи: идеологија, исламски фундаментализам, чеченски екстремизам, тероризам

Одређење појма религијско-политичке идеологије

Наука се слаже да је ислам идеологија. Као религија, ислам проповеда тоталну потчињеност Алаху. Бити муслиман значи покоравати се свуда и у сваком тренутку творцу света. Зато је ислам начин живота,¹ путоказ за његове следбенике, и по томе се разликује од других вера и

* violeta-talovich@mail.ru

¹ Малашенко А., *Исламское возрождение современной России*. Моск. Центр Карнеги. – М., 2000.

нерелигиозних идеологија. У овој чињеници се налази извор из којег се напаја политичка идеологија. Према учењу ислама нема одвајања световног од верског. Стога, муслимани своје друштвене потребе могу и морају да остварују искључиво у исламској држави, јер само она може да обезбеди реализацију свих обавеза које пред верника ставља вера. Зато се у исламу морају тражити основи и темељи за организовање исламског друштва и државе и верник као трајни задатак има обавезу да се читавог живота бори за остварење тог идеала. У исламском контексту религија је и непосредна политичка активност.²

Ислам је интегрални поглед на свет, па је истовремено њему и профано и свето неодвојиво – он је и вера и држава. Исламско право је предвидело да ако немуслиман не прихвати понуду да пређу на ислам и постану браћа по вери и део јединствене исламске државе онда се тим људима мора објавити рат са циљем њиховог насилног потчињавања власти муслимана. Да је ислам једина религија којом се постиже спасење, говори Куран³ - (III 85): „*А онај који жели неку другу веру осим ислама неће му бити примљена и он ће на оном свијету настрадати*“.

Образложење да ислам има конфесионални тон и поруку јесте у муслиманском веровању да нема другог Бога осим Алаха и да је Мухамед његов пророк.⁴ Он има неуништуиву етничку срж – арапског народа, арапског језика и, поврх свега, арапског Пророка, па је за њега секуларистички концепт државе каква је Русија незамислив. Анализирајући појам религијско-политичке идеологије, руски научник Зураб Тодуа у свој научни рад уводи термин исламизам и нуди објашњење: “Исламизам – то је и идеологија и практична делатност оријентисана на стварање услова у којима ће социјални, етнички и други проблеми и противречја било којег друштва (државе) где живе муслимани бити разрешени“.⁵ То, из исламског угла гледано, значи да ће сви неспоразуми и недоумице унутар једног друштва али и шире, међу државама бити регулисани исламским нормама прописаним у шеријату. Јасно је да иза сва-

² Према исламском учењу Богу припада потпуни правни суверенитет у оном значењу у којем се овај појам схвата у правним и политичким наукама. Зато су сви верски трактати настали и тада, и онда, а који се тичу организације верске заједнице неодвојиви од државе, самим тим се види да су и они претече онога што се данас проучава у оквиру дисциплине религија и политика.

³ У овом раду највише ће бити коришћен *Куран* с преводом Бесима Коркута, Сарајево, 1984.

⁴ Алах означава главно божанство „Бог куће“ у Меки...једини Бог исламског монотеизма, чије се име у Курану појављује 2.685 пута.

⁵ Видети о томе више у: З.Тодуа, *Экспансия исламистов на Кавказе и в Центральной Азии*, ИН ОКТАВО, Москва, 2006, стр. 15.

ке речи стоји јасна намера о стварању политичких услова за примену искључиво исламских (шеријатских) норми које би се равноправно односиле на све сфере друштвеног живота.⁶

Исламизам представља политичку идеологију и у том односу може се поредити са другим политичко-идеолошким системима као што су глобализам, либерализам, национализам. Исламизам се појављује и као глобални реакционарни покрет са својом идеолошком врхушком – антимодернистичким свештенством,⁷ идеолозима, теолошким центрима, финансијско-политичким фондовима, религиозним организацијама. Антимодернистичко исламско свештенство је носилац пројекта исламизма, што говори о његовом агресивном карактеру у односу на друге идеологије и политичке системе. Да би се боље разумео утицај религијско-политичке идеологије у Чеченији, неопходно је одређивање појма идеологије као појма и делатности. Идеологија је дуго предмет интересовања најразличитијих стваралаца и њоме су се, осим политиколога, бавили филозофи, историчари, социолози. У мноштву дефиниција и различитих значења професор Драган Симеуновић их своди на два основна: по једном, идеологија је укупност друштвене свести различитих облика социјалних обједињења класа, нација, држава, друштвених група, организација, а по другоме специфична појава у друштвеној свести, често илузорна, ограничена, која настаје услед дејства друштвених чинилаца (структуре, социјалног положаја и одговарајућих интереса) на сазнање, чега субјекти идеолошког мишљења нису свесни. Први термин идеологије је или неодређен или је синоним других термина (класна свест, национална свест, идејна надградња), док се у другом односи на специфичну друштвену појаву.⁸ Основа идеологије је знање о могућности погрешне свести и оно је религиозног порекла.

Ислам је успео да у свим земљама до којих је досезао пропагира идеју не само верског припадања већ и свеобухватног погледа на свет.⁹ У његово име вршила се јавна власт, регулисали су се међуљудски односи и везе човека с Богом и у том смислу ислам је био основни пол око којег се искристалисала идеологија борбе његових следбеника за ширење муслиманства у свету. Зато је сваки тријумф, свака исламска победа

⁶ Према : А. Игнатенко, *Указ. Соч.* с. 40-41.

⁷ В.Д. Дзидзоев, Н.Н. Левченко, *Сепаратизм, тероризм и екстремизм на Северном Кавказе, политичко-правови анализ*, ИР, Владикавказ, 2008, стр. 51.

⁸ Д. Симеуновић, *Теорија политике – ридер – Први део, Основи политичких наука – практикум* Београд, 2002, стр. 201; Сам израз идеологија сматра се да потиче од француског филозофа Десет де Трасиа који га је употребио за означавање опште науке о идејама која би требала да буде основа свих наука.

⁹ Према: Ахтямов М. Д., *Исламский прорыв*, Екатеринбург: Ультра Култура, 2005.

везана за муслиманска настојања, тумачен као тријумф самог ислама, односно као последица Божје помоћи. Алах је ознака за највише биће. Алах је Бог исламске куће. Монотеизам је у основи ислама.

Од Алаховог својства Мухамед слави највишу узвишеност о којој сведочи чувени стих: „Далеко сеже његов трон преко неба и Земље... јер он је висок, узвишени“, као и милосрђе. Свака сура Курана почиње ритуалним призивањем: „У име Алаха“. Алах је творац и господар света. Великом и свемоћном господару (раб) припада од људи као његових слугу (абд) молитва и подређеност (ислам). Опомена која се повлачи кроз цео Куран: „Страхујте пред Алахом“, означава дубоки страх пред Богом као основни елемент ислама.¹⁰

У муслиманској идеологији утврђено је мишљење о томе што се извором шеријата сматра Куран у коме се појам суна (начин делања, обичајно право као парадигма будућег понашања), односи на утврђене Алахове наредбе које је он послао преко Пророка и у којим је отелотворено божанско откровење.

Ислам државу доживљава као средство за остваривање религије,¹¹ тако да ислам као религија, али и као комплетан поглед на свет,¹² не познаје право које ствара држава. Шеријат је свеобухватан појам који означава исправан начин живота у исламу, „морални пут“ или „начин“ који је израз Божје воље и наредбе, „означен“ и „јасно постављен, људима да га следе.“¹³ Религиозни значај Курана огледа се у муслиманским ставовима и начину поступања према њему, и то столећима и широм муслиманског света. У Чеченији он представља квинтесенцијални израз вечне Божје речи, која је са њим „сачувана на плочи“. То је „Књига-мајка“ или само „Књига“. Куран уједињује, исправља или коначно уобличује откровења која су забележили ранији пророци, међу њима Мојсије и Исус.

¹⁰ За боље разумевање идеолошког у исламу треба разумети и обавезе које пред верујућег ставља религија. Чеченски муслимани, попут своје многобројне браће по вери, приврженост религији утемељили су на исламским обавезама. Вероисповест (шахада) свакодневни је део молитве (салата). Она је прва од пет главних обавеза. Осим што је посведочена формула исповедања у ширем значењу она је потврда коју муслиман полаже тиме што је и оружјем спреман да се бори за своју веру и што ће, ако треба, умрети за ислам. Онај који погине у светом рату назива се шахид (мученик). Шахада је на почетку живота сваког муслимана и овом изјавом он се пред муслиманским сведоцима осведочује као припадник ислама.

¹¹ Видети о томе више: Кусова С., *Россия между Норд-Остом и Бесланом*. По материјалом федеральной прессы. М., 2005.

¹² О значењу свете књиге за живот и обичаје Чечена више погледати у: А. Игнатенко, *Зеркало ислама*, М.:Руски институт, 2004. стр. 26.

¹³ Наби, арапски- „пророк“.

Чеченски муслимани у исламу су пронашли основу за друштвени поредак, личну етику, обред, спасење, есхатологију и верски живот. Најплеменитија муслиманска верска наука је проучавање Божје речи и односи се на утврђене Алахове наредбе које је он послао преко Пророка. Мухамед се сматра не само највећим него и последњим Пророком који доказује веродостојност порука које су му дали његови претходници у којима је отелотворено божанско откровење. Шеријат се сматра Божјим законом.¹⁴ На основу ова два извора утврђују се законске норме и регулишу остали видови живота појединца и заједнице. То је приповест или предаја која преноси шта је Мухамед урадио, рекао, одобрио и производ је религиозних ауторитета.¹⁵

Одговарајући надмоћном закону етике наспрам догматике у средшту стоји шеријат (закон) због чега се ислам тумачи као религија закона.¹⁶ Чеченски сепаратисти позивали су се на шеријат - пут ка месту „пијења“, пут који треба следити, најважнији и једини закон, а обавезу да га следе сматрали су религиозном дужношћу.¹⁷ У том смислу, целокупност Алахових прописа који се тичу човекових поступака, обухвата религиозни, социјални, индивидуални и политички живот муслимана. Како полази од идентитета муслиманске заједнице са државом, шеријат је истовремено и државно и религиозно право које потиче од Алаха као врховног законодавца. Шеријат јесте израз Божје воље, јасно изречен људима да га следе. Без њега нема ислама! Исламско право проистекло је од Бога, а задатак муслимана је да створе државу да би спроводили Божје законе. Шеријат, с обзиром на религиозно вредновање, уређује сваки поступак и сврстава га у једну од пет категорија - дужности (фард), препоруке (мандуб), индиферентно (мубах), одбацивање (макрух) и забрањено (харам). Дакле, у праву као најтипичнијој манифестацији верског учења, дефинисан је основ за друштвени поредак, личну етику, есхатологију, спасење, верски живот, обред. Оно је постало активна комуникација Божје воље и људског рода, а у њему су чеченски муслимани темељили, уобличавали и снажили своју ратничку активност.

¹⁴ Заједно са Кураном представља основни извор према којем се утврђује правилно опхођење.

¹⁵ Видети о томе више у: З.Тодуа, *нав.дело*, стр. 15.

¹⁶ Право као најтипичнија манифестација верског учења је морални пут, без њега нема ислама. На ову чињеницу позивали су се идеолози рата у Чеченији, стављајући пред вернике обавезу да штите чистоту исламског закона, не занемарујући ратничку димензију исламске мисије. О исламској мисији која своју најдрастичнију трансформацију доживљава кроз цихад (свети рат), а о чему је и посебно поглавље нашег истраживања, видети више у: М. Јевтић., *Савремени цихад као рат*, Никола Пашић, Београд, 2001.

¹⁷ Исто.

Универзалност ислама је у чињеници да то није вера у традиционалном смислу, упућена једној заједници. У израженом заједништву са муслиманима широм планете, чеченски муслимани много пута кроз савремену историју налазили су надахнуће и подстицај. По овој врсти припадности заједништву ислам се разликује и од других вера и од нерелигиозних идеологија. Први део муслиманске вероисповести ригорозно одбацује политеизам у корист монотеизма, што наглашава суштинску доктрину ислама о Божјем јединству. За муслимане у Русији немислииво је што је народ носилац суверенитета, као што је неприхватљива и стварна слобода политичког организовања, права човека и секуларизам. Зато је за политиколошку анализу важно изучавање форме утицаја религије на политички живот Чеченије у условима у којима су сепаратисти покушали да узму ислам за основни или једини извор идеологије и легитимитета.

Ислам као идеолошко-религијска пракса у Русији

Политички утицај ислама није заобишао ни савремену Русију. Услови у којима се тај утицај одвија данас нису препуштени стихији и исламској амбицији. У тим односима детерминисана је његова политичко-економско-религијско-социјална димензија. Политикологија религије увиђа друштвени и научни значај проучавања ислама као извора политичке идеологије у Русији, посебно с обзиром на чињеницу да је реч о његовом утицају у највећој земљи света која поштује право сваког припадника заједнице на верско опредељење али оштрим законима санкционише сваку врсту екстремизма и верске нетолерантности.

По својој структури ислам је истовремено етничка и конфесионална религија, а Русија је федерална држава чије норме садржане у одговарајућим прописима прецизно установљавају слободу вероисповести али и одређују границе верског утицаја. Сусрет православља са исламом неизоставно ствара социјално-политичке последице јер се у исламски организованом друштву све врти око религије, а држава се доживљава као средство за њено остварење.

Хришћани могу да живе са муслиманима само ако пристану да буду грађани муслиманске државе која мора да *обухвати* читав свет и у тој држави имају статус грађана са ограниченим верским и политичким правима. Заједница муслимана је, пре свега, верска заједница а онда све остало тако да су сви циљеви условљени овим односом.

За разлику од хришћанске вере где се одвајање вере од државе показује као неопходан услов за развој и због чега се у њему учвршћују

идеје о народу као носиоцу суверенитета, ислам је у региону Северног Кавказа остао везан за средњевековну традицију па је, као и цивилизација на којој се заснива, мање подложен еволуцији и развоју. Чеченски муслимани усредсређени на живот по строгим верским нормама и вишевековној традицији, себе доживљавају и као значајан фактор глобалне исламске мисије (даве).¹⁸

Значај ислама у Чеченији специфичним су учиниле друштвене, геополитичке, историјске, социокултуролошке околности али његова дубља анализа захтева шире одређење – појам ислама у руској држави. „Ислам, то је судбина Русије!“ каже Алексеј Малашенко, познати руски теоретичар ислама.¹⁹ Од хармоније исламске идентичности са идентичношћу већинског православног становништва зависи однос међу две крупне конфесије, што је у ширем контексту, један од важних предуслова за стабилност Русије. Такву хармонију, међутим, може пратити исламофобија, нарочито у срединама где су исламске групације масовније. Масовност и интереси које руски, односно чеченски муслимани покушавају да остваре, стварају осећај исламофобије, односно кавказофобије.

Уз татарско-башкирску, најмасивнија исламска групација у Русији је северно-кавказска. Свака чува своју специфичност и биће и оријентисана је на реализацију сопствених интереса не само политичких већ и религиозних. О појави и последицама страха од ислама говоре бројни руски теоретичари ислама. Према анкети организације ЛКН („Лице кавказске националности“) на основу веома посећеног интернет форума, кавказофобија захвата и до две трећине испитаника и више, а Руси се најнегативније односе управо према чеченским муслиманима – чак 52,3% показује отворен страх од чеченског тероризма. Руски Институт стратегијских политичких наука још је крајем 1990-их, отворено позвао младе узраста од 17-26 година да се изјасне о највећој опасности Русије. Од укупног броја анкетираних, 16,9% прогласили су САД највећим руским непријатељем, а 13,1% Чеченију. И данас, иако је прошло више од две деценије, овај проценат није мањи. Напротив, после серије терористичких напада у срцу Москве, страх од чеченског фанатизма расте.

¹⁸ Вера за ислам означава комплетан поглед на свет, концепт, теорију, идеологију. Али она је и више – филозофија живота, закон за све вернике, њихов пут који их усмерава, од рођења до смрти.

¹⁹ Овој констатацији муслимани који живе у Русији сигурно се радују, она ће неке распрдити, али је неспорна чињеница да религиозна компонента исламског утицаја у Русији расте. О томе видети више: А.Малашенко, Ислам для России, Московский центр Карнеги Москва, РОССПЕН, 2007, стр. 177.

По подацима Севернокавказског центра Института социјално-политичког изучавања, на питање какву улогу је дужна да игра религија у животу друштва, 58 одсто Чечена изјавило је да је задатак религије да врши суштински утицај на живот друштва. Једно од свакако најзанимљивијих питања односило се на ренесансу ислама у Русији. Анализом одговора испитаника аналитичари су још једном потврдили уверење о степену религијског утицаја на комплетан живот а прва компонента, односно закључак, како то констатује А. Малашенко, не подлеже статистици. Реч је о верској припадности која је све изражајнија – у Чеченији она се приближила фантастичном броју од 100%, тако да се коначан оговор свео на чињеницу да ренесансе заправо нема,²⁰ ислам је у Чеченији „вечно жив“.²¹

У постсовјетском периоду који се поклапа са почетком отвореније исламске иницијативе у Чеченији, међу муслиманима се пробудила намера активнијег присуства у политици. Распад СССР донео је верске слободе у којима је исламски живот процветао. У прво време Москва је била закупљена приближавањем Западу, и индиферентна према верским и другим иницијативама унутар друштва, сматрајући да је „отварање земље“ примаран политички задатак. Тако јој нису сметала децентрализациска настојања појединих република, посебно Чеченије.²² На првом састанку Савеза муслимана Русије, тадашњи генерални секретар Савеза, Ахмед Халитов је рекао: „Ми, муслимани, представљени смо у свим структурама друштва, али смо изгубили своје муслиманско лице. Политика с муслиманским лицем постала је ренесансна!“²³

Исламску обнову која је почела распадом СССР и у првој деценији стварања нове државе неки специјалисти називају повратак ислама. Најуочљивији показатељи тог „буђења“ су нове џамије и медресе, повећан број исламских вероучитеља, и експанзија исламске издавачке делатности.

Ислам који је и данас неодвојиви део руског друштва у овој великој земљи има своју перспективу али она је вишеслојна и зависи од бројних фактора. Односи који ту перспективу дефинишу и условљавају зависе, првенствено, од унутрашњих фактора тако и од међународне

²⁰ Исто; У религиозном сазнању младих муслимана доминира припадност исламу „уопште или у контексту етничке културе“ - 46% Чечена себе доживљава као „обичне муслимане“, осталих 54% окарактерисали су себе припадницима „кавказског ислама“, односно припадницима „шафитског“ или „ханафитског мазхаба.“

²¹ Исто.

²² А. Малашенко, *нав. дело*, стр. 39. Види опширније: G.M. Yemelianova, *Russia and islam: A Historical Survey*. New York Palgrave, 2002, стр. 21-22.

²³ Исто.

ситуације. На унутрашњем плану мисли се, првенствено, на решавање социјалних проблема, корупцију, прекомерну употребу силе у дављењу опозиције, све оно што муслимане тера да се јаче стискају око вере. Исламисти често помињу слабост власти - локалне и федералне. Њихова критика усредсређена је и на међународну подршку и помоћ, превасходно финансијску. Већ 2000. године помоћ је била слабија, с једне стране било је мање спонзора, с друге ефикаснијим радом и контролом специјалних служби осујећиван је значајнији прилив новца.

О нарастајућем утицају ислама говоре подаци: у време Горбачова на територији данашње Русије биле су 94 џамије. Почетком 2004 године, у Русији је било регистровано 3.537 муслиманских општина од укупно 21.664 са религиозним предзнаком. Данас у Русији има око 20.000 „кућа за молитву“, од којих су 2.000 у Чеченији. У суседном Дагестану их је око 6.000.

Чињеница да је ислам везан за средњевековну традицију указује да је он мање подложен промени и еволуцији кроз који је пролазио православни руски народ.

За хришћане је одвајање вере од државе један од неопходних услова за развој. Руски народ је носилац суверенитета. У исламу суверенитет се односи на оног који је носилац врховне власти у исламском друштву, а то је – Бог. Он који је врховни и једини законодавац.²⁴

Како само Бог има право да доноси законе јасно да је свака људска активност светогрђе, самим тим по муслиманском веровању, и закони у Русији су светогрђе јер их је створио човек. За ислам је неприхватљив секуларистички начин уређења државе – народ као носилац суверенитета, неприхватљива је и стварна слобода политичког организовања, као и права човека.

Сви муслимани морају да се покоравају одредбама које се сматрају Божјим и тај став односи се на лични живот и на јавну власт. Бог као једини суверен може да доноси законе а у више ајата у Курану директно се власт поверава Богу. “Суд припада само Алаху, а он је наредио да се клањате само њему. То је једина права вјера...” (Куран, сура XII, ајет 40). Као веровесник, Мухамед је био шеф верске заједнице, поглавар државе и врховни командант војске. И тај однос уредио је Мухамед па је тако оформљено међународно право ислама а без познавања овог сегмента ислама немогуће је разумети настојања чеченских вођа да преброде етничке поделе и да делују као уједињена идеолошка и политичка снага. Доказ тих покушаја била је заједничка борба дагестинских и

²⁴ У исламу Бог је једини законодавац.

чеченских вахабита за успостављање јединствене исламске државе од Каспијског до Црног мора, као и учешће припадника разних кавкаских етничких група у терористичким активностима вахабита. Њихова регионална акција била је доказ привржености Мухамеду и корак ка успостављању земље ислама са једним законом. У овим постулатима у којима је, између осталог, утемељена исламска доктрина као путоказ свим истинским верницима, лежи објашњење и за бројне поступке чланова муслиманске заједнице у Чеченији.

У покушају тражења одговора на питање како се у Чеченији вера окренула против себе, исламски фундаментализам је кључно полазиште. Зато што је интернационалан, консолидован и идеолошки²⁵ он је на ширем плану Русију уврстио у коалицију антитерористичких земаља које се боре са општим ђаволом – исламским екстремизмом који доприноси планетарној нестабилности, поспешује конфликте, повезан је са наркобизнисом, незаконитом трговином оружјем. Осим тога, Алексеј Малашенко фундаментализам сматра и социолошким феноменом јер се показао као привлачна алтернатива свима онима који су живот у Русији сматрали наметнутим. Ово мишљење је хранила оскудица знања, фрустрација и презир свега што није инспирисано исламистичком идеологијом. Млади људи који су остали без посла, сигурне егзистенције и будућности, лакше су се окренули религији што је искористила верска врхушка проповедајући религиозне вредности – морал и етику у односу на хедонистичко потрошачко друштво које им се намеће.²⁶ Како је религиозност у овим регионима значајно виша и под утицајем идеје салафизма (чист ислам) млади су били идеална група за верски касније и политички утицај. Милитантни исламски радикализам није нова појава. Муслимански фундаменталисти осећају да су проблеми муслиманског света последица претеране модернизације, коју они виде као издају аутентичних муслиманских вредности. За њих се лек налази у повратку правом исламу. Фундаменталисти сматрају да је немогућ мир или дијалог са онима који мисле другачије - али до 1990-их и почетка руско-чеченског конфликта, доказ вери никада раније није био толики број

²⁵ Религиозни фундаментализам по мишљењу А.Малашенка има неколико предности над супарничким идеологијама: он је директно разумљив и образованим, и необразованим муслиманима. Нуди скуп тема, слогана и симбола који су дубоко познати и ефикасни у прикупљању подршке, критике и нуђења решења за оно што није добро. Религиозне опозиционе групе имају редовна места окупљања на којима се могу састати, имају мрежу... Више у: А. Малашенко, *нав. дело*, стр. 145.

²⁶ G. Engelhardt, Moscow Institute of Religion and Policy, *Social Base of Militant Islam in Russia*, <file:///A:/mdb-text.htm> (доступно 04.10.2006.).

терористичких акција инспирисаних мржњом према неистомишљеницима и спремност да се бруталним убијањем цивила оствари сан о земљи чистог ислама на територији суверене државе.

Догађаји у Чеченији афирмисали су још један феномен – бомбаше самоубице, иако су исламске књиге јасне по питању самоубиства – оне сматрају да је то грех који се кажњава вечним проклетством у облику бесконачног понављања чина којим је самоубица себи прекинуо живот.

Када се, међутим, у последње две деценије пажљиво анализирају активности исламских организација или група у Чеченији, закључак је да се утицај исламског фактора мењао, јачао или слабио, у зависности од глобалних процеса и конкретних ситуација. Чеченија је показала шареноликост, озбиљност и суптилност међуетничких односа, који се одражавају на стварање политичке слике савремене Русије. Исламским вођама требала је зелена застава не само да би се завијорила и овом руском републиком - они су је хтели као симбол политичког самопотврђивања. Потпомогнути новцем из иностранства, не бирајући средства, тежили су ка свом циљу – исламској држави.

Почетком 1990. године, догађаји у Чеченији означили су да је Русију обележила тенденција развика регионалног сепаратизма. Политички подржан и финансиран из иностранства сепаратизам је требало да буде реализована идеја о прекрајању области и крајева у суверене републике, уз подршку месних локалних органа и без икаквог учешћа и утицаја федералних власти. Националсепаратистичке организације радиле су на изградњи незаконитих оружаних група (НВФ). Оне су настале у регионима у којима је било дугогодишњих покушаја националних, етноконфесионалних и социјалних конфликта. Подршка из иностранства имала је нарочит значај у формирању националсепаратистичких екстремистичких организација. Сепаратизам је подржаван да разруши државно јединство, подели земљу на западни, европски, источни, азијски део. Значајну опасност представљало је и то што се на територији Русије у том периоду појавило још региона потенцијално опасних са израженим националистичким и сепаратистичким тенденцијама.

Подршка политичком обједињавању радикалног крила исламског покрета у Русији организована је на нивоу специјалних служби неких муслиманских земаља које су помоћу разних хуманитарних фондова давале помоћ за изградњу џамија, исламских школских центара.²⁷ У

²⁷ Народ с религиозним предзнаком има далеко веће предиспозиције за сепаратистичке тенденције. Питање о типологији и форми савременог сепаратизма углавном активно одређују експерти и то далеко, ван граница земље у којој је пробуден сепаратизам. Руководи се критеријумима „теорије конфликта малог и средњег интензитета“ као „војног

духовним центрима у Махачкали, Уфи, Грозном, Наљчику и другим градовима растурани су милиони примерака фундаменталистичке литературе у којима је подстицан регионални сепаратизам.

Комплекс збивања у Чеченији није био политички значајан само за Русију већ се, како су то политичке прилике показале, импликовао на међународну заједницу. Сви политички, економски, социјални, културолошки, медијски утицаји зачети у Чеченији, били су неизоставни елементи промоције глобалног ислама а најбогатије исламске државе и њихови верски поглавари огромним новцем подржавали су своју чеченску браћу.

Национал-сепаратизам, као највећа опасност безбедности Русије, рефлектовао се и угрозио животно важне интересе државе.²⁸

један, *личност* – личну безбедност грађана Русије, њихова политичка и социјална права и слободе;

два, *друштво* – равноправност свих народа у држави и заштиту њихове националне самобитности;

три, *државу* – обезбеђење суверенитета и територијалне целовитости, политичку безбедност, обезбеђење правног поретка и друштвено-политичке стабилности, чување и развитак позитивних односа са другим државама СНГ и другим бившим републикама СССР, међународну безбедност.

Концепција националне безбедности Русије утврђена је, између осталог, и Указом председника (*Но24*) од 24. јануара 2000. и опредељује заштиту федералног строја државе кроз пуноправну делатност система органа државне власти, јединство правног пространства Русије. Земља устројена на принципима федерализма не допушта трансформацију федералних односа у конфедеративне.²⁹ У оштру борбу против религиозног екстремизма и сепаратизма укључила се руска армија, али и друге државне структуре. Положај муслимана у Русији и њихов утицај као политичког фактора под сталним су надзором државних служби. Разни су начини санкционисања реметилачких и деструктивних акција у чијој

сурогата“ они указују на деструктивни сепаратистички потенцијал као један од узрока стварања нестабилности у свету. Чеченија је један од највидљивијих примера интензивног, програмираног, осмишљеног и подржаваног спољног фабрикованог утицаја. Видети и: О.М. Колобов, А.С. Макарычев, *Российский регионализм в свете зарубежного опыта Социологические исследования*, 1999. Но12. стр. 40.

²⁸ А. В. Возженикова, *Международный терроризм*, Москва, Ексмо, 2006, стр.457. О томе још: Авксенев В.А., *Этническая конфликтология*: В 2 ч, Ставрополь, 1996. Ч2 стр. 111-116.

²⁹ Исто. Више у: В.Е. Птерищев, *Роль национализма в воспроизводстве терроризма: Современный терроризм: состояние и перспективы*. М., 2000. стр. 99; К.Х. Иппоитов, С.А. Гончаров, *Разрастание угрозы терроризма в регионе Северного Кавказа*, М., стр. 110.

је позадини политички интерес. Осујеђени су бројни покушаји увоза исламске револуције. Држава је дефинисала дате норме кроз ненасилна средства којима је прописан свакодневни живот у складу са законима државе, традицијом и правилима локалне средине.

Појам (значај) ислама у Чеченији

Рат у Чеченији који је са више аспеката осликао озбиљност муслиманске политичке мисије охрабрена идеолошким и религијским премисама није био само борба за националну и верску афирмацију и по том ставу слаже се већина руских аналитичара. Совјетска власт дуго је дискриминисала и напајала мржњом муслиманско становништво. У жестокој медијској кампањи у комунистичким центрима моћи већина муслимана, чак и традиционалних, проглашавана је фундаменталистима што је стварало амбијент свеприсутне сегрегације. У таквим околностима односи поверења се нису могли успоставити, што се импликовало на каснији буран развој догађаја.

Поред Дагестана, суседне републике на северу Кавказа, Чеченија је претрпела најинтензивнију исламизацију и зато је улога ислама у политичком организовању у овој севернокавказској републици велика. У Чеченији су, међутим, јаче него код суседа до изражаја дошле фундаменталистичке идеје.³⁰

Почетком првог руско-чеченског рата (1994-96.) Чеченија се претворила у „зону горућег ислама“ окупљајући не само народ који је ту живео него и муслимане из других земаља. У новим политичким околностима исламисти су препознали своју историјску шансу. За радикалне групе и њихове вође и налогодавце то је била јединствена прилика да под плаштом ујединитеља муслимана Северног Кавказа на политичкој сцени промовишу сецесионистичка настојања.³¹ То је утрло пут вахабизму³² у Чеченији стварајући озбиљну кризу унутар локалне исламске заједнице.

³⁰ Р.Аллисон, *Россији и њојне стране војно-политичка безбедност, Безбедност Русије. 21. век.* - М., 2000. с.107. Цитирано према: А. Малашенко, *Ислам за Русију*, стр. 174.

³¹ З. Тодуа, *нав. дело*, стр. 50.

³² За вахабизам карактеристичан је крајњи фанатизам у питањима вере и практичне борбе са политичким противником. Главни задатак сматрају изнедрење исламских принципа и идеала у друштвеном и политичком животу и оснивање исламске државе на основу шеријата – исламски калифат. Исто, стр. 53.

Лидери сепаратиста у Чеченији и Дагестану изабрали су вахабизам за своју идеологију зато што ово учење више него било које друго мотивише следбенике за борбу с традиционалним исламом и обједињује верујуће под јдним руководством.³³

Први наговештаји радикалног ислама појавили су се у суседном Дагестану одакле се постепено распростирао на околне републике Северног Кавказа. Средином 1990-их, Дагестан је постао идеолошки центар радикалног ислама, а Чеченија полигон за његово деловање.

Лидер северокавказских народа уочи бурних историјских догађаја почетком 1990-их био је Дагестинац, Багаудин-Мухамед Кебед, из села Ведено.³⁴ У првој половини 1991. године, Кебед је основао медресу у Кизилјурту, недалеко од Махачкале, главног града Дагестана. Талентовани надахнути проповедник брзо је стекао наклоност локалног становништва што му је омогућило да рано оснује организацију радикалних муслимана „Цамат“ (општина).³⁵ У његовим говорима чуло се да су муслимани регистровани по наредби Алаха и да они (муслимани) не желе да узму власт у своје руке, него да хоће да власт буде у рукама Алаха. Говорио је и да Дагестаном и Чеченијом управљају из Москве, и да муслимани немају своју исламску општину. И да је ислам целокупан систем живота. У селима Кармахи и Чабанмахи у Баинаском рејону, идеологија коју је пропагирао била је блиска житељима тако да се локална муслиманска заједница, са цамијом и групом верника, убрзо претворила у малу вахабитску републику у којој се све гласније клицало сепаратизму.

Када су до Москве допрла упозорења о радикалним тенденцијама исламског духовника и све већем броју присталица, Кебеда је посетио Сергеј Степашин, тадашњи министар унутрашњих послова с намером да га убеди да је недопустиво живети по нормама шеријата и да власт неће толерисати подстрекаче идеје сепаратизма. Долазак високог руског званичника имао је супротан ефекат. Уместо да Кебеда и чланове муслиманске заједнице обесхрабри и уплаши, све више младих с наглашеном симпатијом окренуло се верском духовнику, не пропуштајући свакодневна предавања у локалној цамији која је постала и центар социјал-

³³ Вахабизам у чеченској и дагестинској варијанти има мало сличности с класичним учењем Мухамеда ибн Абд ал-Вахаба.

³⁴ Види и: <http://www.chechnyafree.ru/article.php?IBLOCK> (доступно 15.01.2009.).

³⁵ Кебед је истицао да за муслимане, државне и природне границе немају значење. Говорио је и да Дагестаном и Чеченијом управљају из Москве, а да локална муслиманска заједница нема своју исламску општину. О томе : <http://www.chechnyafree.ru/article.php?IBLOCK> (доступно 15.01.2009.).

ног окупљања. Ускоро, у Карамахима и Чабанмахима, почела је обука названа „талибан“ у којој су млађи мушкарци уз основе ислама изучавали и војне предмете. На импровизованом војном полигону вежбали су борбу голим рукама, гађање из разног оружја и тактику боја у тешким географским и временским условима.

Руски аналитичар Владимир Соловјев³⁶ приметио је да је Кебедова „проповед“ заправо била религиозно-политичка мера а не религиозни принцип јер је вернике позивао на рат. У Кебедовом вокабулару све чешће се чуло помињање „светог рата“ тако да су верници цихад почели да схватају као унутрашње усавршавање на путу ка Алаху. У првом руско-чеченском рату Кебед је духовно снажио идеју „малог цихада“. Касније, у Гудермасу у Чеченији, Кебед је објавио „Манифест џамата“, у којем се однос између џамата и проруског руководства сматрао војним, у свим аспектима. Кебедовом радикализму који је све гласније позивао на одлучнију и суровију борбу с неистомишљеницима супроставила се група традиционалних чеченских муслимана. Духовно охрабрени Кебедови ученици у војничкој униформи убили су неколико старијих Чечена који су покушали да их одврате с пута крви и насиља.

Идеологија исламског фундаментализма заснива се на индивидуалном тумачењу ислама од стране инспиратора и организатора појединих исламистичких организација или на тежњи да се дословно примени шеријат. У том смислу дефиниција М. Јевтића да је цихад „систем свих акција и поступака на индивидуалном и колективном плану, који муслимани чине у циљу јачања исламске религије и ширења заједнице верника“, помаже у разумевању да исламистичке организације на свети рат гледају као на део исламске мисије – даве.³⁷ Чеченија је и за науку и праксу убедљив пример и потврда ове тврдње. Дава „позив“, има за циљ да „наводи људе на стазу божију“, да прихвате ислам. Задатак муслимана је да буди успаване савести и опомиње да живот недостојан ислама носи проклетство.

За неке цихад је првенствено оружана борба, за друге деловање речју и пером. И за Кебеда ислам није био само вера већ, како је говорио, покрет намењен ослобађању човека: „...после њега нема и неће бити места ни за какву другу идеологију“. Теоретичар исламског радикализма постао је идеолошки ослонац и инспирација генерацији младих

³⁶ Већина руских исламиста сматра да су млади чеченски муслимани дуго били лишени перспективе што их је учинило приврженијим идеји Кебеда који је њиховим незадовољством вешто верски манипулисао.

³⁷ О месту и улози светог рата у идеологији исламског фундаментализма видети више у: Јевтић М., *Савремени цихад као рат*, Никола Пашић, Београд, 2001.

чеченских исламиста. Борба већине чеченских муслимана, како су то показали драматични историјски догађаји, имала је исламске карактеристике. Ми ћемо настојати да анализирамо идеолошки аспект ове борбе и да укратко укажемо на његов утицај на политички живот Русије.

Да би се схватио значај ове велике монотеистичке религије на земљу о којој говоримо мора се истаћи неколико чињеница:

Прво, Русија је секуларна држава;

Друго, очигледан је процес јачања исламизације;

Треће, јасан је покушај увоза ислама у настојању да победи и превазиђе друге религије.

У Чеченији се водила битка за допринос победи ислама, као планетарној идеологији. Исламска суштина била је видљива сваком ко је хтео да завири у душу борбе која се одвијала у овој севернокавказкој републици. Политички утицај муслимана који живе у Русији најинтензивније је демонстриран у Чеченији. Северни Кавказ често је кроз савремену историју био место конфликта проузрокованог жаром исламског „буђења“ иза којег је императивно стајала борба његових следбеника за верску доминацију и сецесионизам.

На Северном Кавказу које је и данас једна од горућих зона живи више од шест милиона муслимана од којих је према подацима Јужног Федералног Округа Русије у Чеченији више од 1.361.000 (5,86%). У Русији је према попису из 2002. регистровано 14,5 милиона муслимана а већ 2006. било их је више од 15 милиона. У тај број нису урачунати нелегални мигранти - претпоставља се да у Русији живи 1,5 милиона Азербејџана и још најмање два милиона придошлих из централне Азије. Експерти из Душанбеа претпостављају да у Русији живи око милион Тацикистанаца. Цифру од 20 милиона помињу муслимански лидери а о истом броју говори и председник Путин. Дискусија о њиховом броју могла би бити бесконачна, али је чињеница на коју упућује руска стварност да ће их ускоро бити више. Тај податак упућује на закључак да су Чечени најмногобројнији муслимански народ на Северном Кавказу. Од укупног броја, по неофицијелним сазнањима, више од 800 хиљада живи у Чеченији, остали су расути по огромном руском пространству, у мањем броју у европским земљама и САД.

Верска манипулација у Чеченији показала је двоструко лице: верске вође охрабрене верским фанатизмом лако су подстицале и умереније вернике на практичну акцију истовремено привлачећи пажњу међународне јавности, као угрожене нације. Догађаји у Чеченији, и за науку и праксу, били су аутентичан доказ злоупотребе религијске идеологије. За кретање друштва важе извесна правила, између осталог да се

мора ићи напред, а заробљен у средњевековним религијским догмама, ислам није способен да стимулише развитак, обнову, модернизацију.³⁸

Конфликт у Чеченији демонстрирао је широк спектар облика борбе чеченских побуњеника, а као најдрастичнији и - тероризам. До почетка 1990. године, политички утицај ислама на Северном Кавказу који, осим Чечена, насељава још 19 народа,³⁹ био је готово занемарљив. Горштакча традиција била је синоним за вишевековни начин живота чеченских муслимана. Таквом утиску допринело је сазнање што је започети процес исламизације с почетка 19. века прекинут 1917.⁴⁰ Читавих седамдесет година муслимани у Русији били су њен интегративни, асимилативан део. Користећи предности Русије која им је била сигурно уточиште са социјалном и сваком другом заштитом, своју религиозну припадност нису истицали у први план. Али, у другој половини 1990-их, у условима нарастајућег социјалног протеста власт није схватала да период „перестројке“ прати јачање религија на свим нивоима. Радикалне религиозне организације постале су масовније и са тенденцијом снажнијег утицаја и раста. Рат у Чеченији показао је на шта су спремни екстремисти када вера којој припадају није уграђена у саме темеље политичког система земље у којој живе. У Чеченији, са више или мање жара, пламтео је борбени дух. У зависности од историјских околности, он је некад био слабији, некад јак, али ислам је остао као примарни извор идеологије његових следбеника.

За правилно разумевање политичког утицаја ислама у Чеченији неопходно је хронолошки пратити догађаје условљене верским тензијама, који су прерасли у један од најсуровијих ратних сукоба у савременој историји. Прилично индиферентна према дешавањима у Чеченији, званична Москва у почетку је сматрала да ће брзим разбијањем неколицине мањих вахабитских група угушити пробуђени сепаратизам у републици на Северном Кавказу. Власт је у обрачун са екстремистима кренула одлучна да затвори дамије. Муслимански верници обреде су обављали на местима која нису била за то предвиђена, чак и на стадионима, под заш-

³⁸ Мирский Г. И., *Исламизм, транснациональный терроризм и ближневосточные конфликты*, Издательский дом ГУ ВШЭ, 2008, стр. 11.

³⁹ На Северном Кавказу живе и: Аварци 785.314 (3,43%), Јермени 615123 (2,69%), Кабардинци 511736 (2,23%), Даргинци 488.822 (2,13%), Осети 476.458 (2,08%), Кумики 399.085 (1,74%), Украјинци 396.642 (1,73%), Ингуши 391.779 (1,71%), Лезгини 359.547 (1,57%), Казахи 359.547 (1,57%), Карачевци 187.588 (0,82%), Азербејџани 185.921 (0,81%), Татари 173.578 (0,76%), Калмики 167.055 (0,73%), Лакци 147.964 (0,65%), Адигејци 125.801 (0,55%), Табасарани 121.441 (0,53%), Балкарци 106.777 (0,47%), Белоруси 85.602 (0,37%).

⁴⁰ А.Малашенко, *Исламские ориентиры Северного Кавказа*, М., 2001, стр. 8. цитирано према: Исти, *Северни Кавказ. Проблеми економики и политики*, URSS, Москва, стр. 57.

титом милиције. Прогањање муслимана који су подржавали вахабите почело је у западним севернокавказским републикама. По речима очевидаца, муслимани су могли да се оставе на путу, положе на земљу, јавно унизе. Људи старијег покољења муслиманске вероисповести васпитани у совјетском духу су били збуњени, затечени... Оптужбе на рачун младих који су се гласније прикључивали исламу биле су оштре и провоцирале су конфликт с властима. Овакав међусобни однос нетрпељивости и нераздевања стицао је политичке импликације. По мишљењу А. Малашенка правилно оценити значај и перспективу распрострањања и политичког утицаја салафизма био је а и данас је озбиљан задатак.

Већина стручњака признала је да је исламска салафија иманентна компонента културе ислама, и да је обележје политичког њен логичан призив. Она је и у центру и на ободу муслиманског света и бесмислено је помислити да ће ишчезнути. Зато је, у настојању спречавања радикализације, неопходан дијалог са салафитима.⁴¹ Идеја распрострањања радикалног ислама, нерешени социјално-економски и политички проблеми Северног Кавказа створили су услове за продирање по свом карактеру блиских идеја туркизма у реону расељења туркојезичног етноса: Ногајцева, Карачајевцева, Балкарцева,⁴² а потом ништа мање амбициозно и на територију коју насељавају Чечени. Популарна идеологија туркизма унутар муслиманских група које живе на Северном Кавказу јављала се као „национална идеја“, оријентисана на изворе развитка у сопственом народу, у „својој земљи“. За групе младих, идеја повратка ислама јавила се не толико као историјско-културна традиција и религијска ренесанса него, пре свега, као начин живота са специфичним моралом и одговорношћу.⁴³ Већина аутора сматра да су народи Северног Кавказа историјски формиран у условима многојезичног, међуцивилизацијског, међуконфесионалног дијалога, зато су откривене могућности утицаја и дејства разних начина и вредносних оријентација и система. Кавкаска политичка идентичност изникла је из различитих елемената - материјалних, нормативних, културних, из етноса, уградивши у себе исламску традицију и обичаје. Важну улогу играли су процеси интеграције Кавказа у руском, а затим и у совјетском друштву.

Како је приметио Афранд Дашдамиров,⁴⁴ члан Академије наука Азербејџана, народи Кавказа сматрају себе као самосталан ентитет. У

⁴¹ Ова теза Алексеја Малашенка драгоцен је за извођење закључка о актуелној политичкој, друштвеној и социокултурној клими у Чеченији, и региону.

⁴² Исти, према: *Исламские ориентири Северного Кавказа*, стр. 56.

⁴³ Исто. Видети и: Хабутдинов А.Ю, *Всероссийские мусульманские съезды*, 1905-06. Н.стр. 45-46.

⁴⁴ Видети више: Дашдамиров А. Ф., *Идеологические проблемы межкавказских отношений*, Баку, 2001, цитирано према: *Исламские ориентири Северного Кавказа*, стр. 60.

зависности од политичких и других прилика то поимање себе као самосталног народа имало је кроз савремену историју и позитивну, али и негативну конотацију. Унутрашњи стереотип „лице кавкаске националности“ - утемељење налази у етнопсихолошким коренима и у историјској прошлости.⁴⁵ Чечени, аутохтон горштакки народ Кавказа, првенствено онај који живи у горњим регијама где су услови суровији, често се кроз историју борио за достојнији статус. Сложена ситуација у јужној руској републици била је резултат бројних противречја, између осталог и несклада становништва виших и доњих региона који су хтели активније учешће у економији и политици. Неспоразуми су условљавали и међуетничке конфликте који су формирали и специфичан социопсихолошки профил народа.⁴⁶ Пред чеченским етносом не ретко постављан је историјски експеримент инкорпорирања у састав руске државе што је, како сматра Дашдамиров, стварало атмосферу свеprisутне политичке тензије, која је кулминирала почетком првог руско-чеченског сукоба 1994. године и која, слободно се може рећи, у новом облику измењеног интензитета још траје.

Политички догађаји инспирисани исламском идеологијом у овом делу света и њихове последице једна су од централних тема нашег истраживања а да би се боље разумели услови у којима је формирана савремена политичка слика Чеченије неопходно је одредити најважније друштвене карактеристике оптерећене међуетничким противречјима у социјално-економски и образовно заосталом региону, у близини зона међуетничких конфликта (руско - дагестински, јерменско - азербејџански), са високим прираштајем и ниском стопом писмености:

један, колективна форма управљања као легитимна процедура заштите интереса етничких група, одвајање власти по етничком а не по функционално - правном систему;

два, кланови као начин традиционалне привржености;

три, значајна улога криминалног фактора;

четири, конзервативизам;

пет, одсуство демократских начела;

шест, раширена улога старих, слаба улога жена;

седам, грађанске институције формиране на етничкој основи.⁴⁷

⁴⁵ Червоняя С.М., *Тюркский мир Юго-Восточной Европы. Крым – Северный Кавказ*. Берлин: Институт тюркологий Свободного Берлинского Университета, 2000.

⁴⁶ О томе у: А. Малашенко, Д. Тренин., *Время Юуга: Россия в Чечне, Чечня в России*. Моск. Центр Карнеги—М., Гендальф, 2002.

⁴⁷ Исто. Видети и: *Исламское возрождение современно России/Моск*. Центр. Карнеги.-М., 1998. стр. 141.

Неки теоретичари усмеравали су научну пажњу на растући одлив Руса из република Северног Кавказа. Овај податак није драгоцен само за стварање нове демографске карте региона, већ је и објашење за учесталије, слободније и отвореније политичке захтеве незадовољних чеченских муслимана.

Руси су почели да напуштају Северни Кавказ у другој половини 1980-их, а почетком 1990-их, тај процес постао је нарочито видљив, што има објашњења: разрушен је научни потенцијал република Северног Кавказа, раширене су позиције етничких кланова и постала је уочљива појава бројних међуетничких конфликата. Резултат је био готово поражавајући - 2000. године у Чеченији је остало свега 4 % Руса, у Ингушетији скромних 1%, у Дагестану свега 5 процената.⁴⁸

Етничком мозаику Кавказа допринели су номади и староседеоци. У вековном процесу миграције, планинско и степско становништво које припада и различитим језичким породицама, формирало је не само разнолику етничку структуру, већ и етно-културни простор. Језичке породице деле се на кавкаску (од Грузијаца на југу до Адигејаца, Кабардинаца, Черкеза, Чечена и 12 дагестинских народа), алтајско-туркијску (Азери, Балкари, Карачајевци, Кумици), и индоевропску (Руси, Осети, Јермени). Етничкој разноликости додатно доприносе верске разлике јер су Руси, Грузини, Јермени и Осети - хришћани. Остали кавкаски народи су припадници муслиманске вероисповести и, углавном, религија је у тим земљама срасла са етницитетом, при чему верски постулати укључују и неке социјално-политичке и идеолошке елементе.

Због свог геостратешког положаја Кавказ је регион око којег су се спориле регионалне па и светске силе.

Почетком 2000. године, муслимански утицај није био једнак по регионима. Најснажније се осећао у источном делу Кавказа, у Дагестану, Чеченији и Ингушетији, слабије на западу, у Адигеји, Кабардино-Балкарији, Карачајево-Черкесији. У источном делу, највише у Дагестану и Чеченији, задржана је традиција арапско-језичке исламске културе, са центром у Дарбенту. Локални муслимани сачували су средњевековне рукописе који су, неретко, били и једино верско штиво око којег се уобличавала њихова револуционарна идеја. За то време на истоку Северног Кавказа мисионари су после распада СССР појачали своју делатност, доприносећи радикализацији ислама.

У етапи Горбачове „перестројке“, руски муслимани препознали су могућност за одређивање и успостављање путоказа за „демократизаци-

⁴⁸ У Кабрадино-Балкарији остало их је око 25%, у Северној Осетији 23%, у Карачајево-Черкесији 33%.

ју“ исламског препорода. Није им било довољно откривање џамија и слободно извођење обреда. Како примећује Малашенко, било је неизбежно диференцирати религиозну позицију и одредити могућности уплива ислама у политику. Откривање врата исламу у првом моменту било је бојажљиво, у првим етапама ограничено. Исламски уплив у државне структуре (за који је касније и власт признала да се десио вешто и мудро) довео је до зближавања и организовања руских муслимана који су живели ван граница Русије.⁴⁹

Чеченски муслимани су у већој политичкој активности своје браће у иностранству препознали шансу за шире активности. „Загранични проповедници“ (исламски духовници који живе ван Русије али одржавају јаке религијске односе са руском браћом) били су решени да у својим срединама створе амбијент за афирмацију чеченских настојања утемељених на промоцији исламске вере у севернокавказској републици.

У наводној борби за „чистији ислам“ проповедали су и својеврсну социјалну демагогију, покушавајући да скрену пажњу јавности на нарушена грађанска и верска права у Чеченији. Осим стварања медијске климе, тако су слабили и опоненте у земљама у којима су мисионарили, што није имало само утицаја у домену религиозности, него и у сфери међународне политике,⁵⁰ али иза тог демагошког позива скривала се жеља ка политичким уједињењем инспирисана само једном жељом – победити (покорити).

Салафизам Северног Кавказа је плуралистичан, а религиозни радикализам разних фракција салафита различит је и у дијапазону је од крајњих радикалних фанатика до оних спремних на дијалог с религиозним опонентима – традиционалистима, али има и оних негативно настројених у односу према власти.⁵¹

У Чеченији, религија је била пол око којег се искристалисала борба његових следбеника. Да би се разумео политички живот у Чеченији, у обзир треба узети улогу и значај ислама као интегралне идеологије, а не прости вере. То је једини начин да се дубље проникне у суштину збивања у овом делу света.

⁴⁹ Хакимов Р., *Где наша Мекка?* –Казан, 2005. Види и: А.Малашенко, *Исламские ориентиры северного Кавказа*. М.,2001.стр. 8; Исти, *Северный Кавказ. Проблемы экономики и политики*, URSS, Москва, стр.57.

⁵⁰ По оцени појединих руских истраживача, попут Элбакана, Јарлыкапова..., радикални ислам призивао је на социјалну једнакост.

⁵¹ Муслимански политички лидери севернокавказских република у почетку су подржавали официјелну позицију Москве сугеришући муслиманима да не улазе у религиозне спорове.

Активизација екстремистичких група и организација првенствено вахабита – представника утицајног исламистичког покрета у оквиру сунитског огранка ислама који захтева повратак на темеље исламске вере,⁵² учинили су да чеченски конфликт поприми драматичан ток са огромним бројем жртава. Чињеница је да су вахабити привукли најрадикалније групе исламиста одговорних за серију терористичких напада широм Русије. Својим погрешним тумачењима Курана вахабије и друге радикалне исламистичке групе потпомогнуте материјалном и моралном подршком из иностранства у Чеченији су трасирале пут до колективне егзалтације и спремности на властиту и туђе жртве у име погрешно схваћеног Бога.

Из општих теза о људској природи и утицају религије на политику извучи се закључак да је, заправо, најбитнији елемент рационализације исламске мисије у Чеченији своју упоришну тачку фокусирао на идеологији:

Један, тумачење и највише вредновање верске заједнице као крвне и интересне заједнице, до чије се потврде стиже искључиво статусом посебног доброг верника.

Два, потпуно потчињавање.

Три, инсистирање на нужности припадања сваког појединца исламској заједници.

Четири, изразита мобилизациона моћ услед окренутости вери.

Пет, Алах у срцу.

Шест, митски садржаји вере као добро конструисан основ пријемчивости те идеологије за масе.

Седам, схватање свог задатка као подстицаја за друге вернике.

Осам, давање значаја вери и лојалности заједници за успех заједничког циља.

Девет, склоност за личну идентификацију са успесима верске групе или шире заједнице верника.⁵³

⁵² Реч је о конзервативном исламистичком покрету који неки теоретичари називају и фундаменталистичким јер позива на враћање на основна изворна исламска учења.

⁵³ Закључак је урађен на основу анализе професора Симеуновића о упоришним тачкама националистичких идеологија. Видети опширније: Симеуновић Д., *Теорија политике*, стр. 224.

Литература:

1. Аллисон Р., *России и яожнеы страны военно-политическая безопасность, Безопасность России.21.век.* - М.,2000.
2. Ахтямов М. Д., *Исламский прорыв*, Екатеринбург: Ультра Культура, 2005.
3. Возженикова А.В., *Международный терроризм*, Москва, Ексмо, 2006.
4. Авксенев В.А., *Этническая конфликтология: В 2 ч*, Ставрополь, 1996. Ч2.
5. Дашдамиров А. Ф., *Идеологические проблемы межкавказских отношении*, Баку, 2001.
6. Дзидзоев В.Д., Левченко Н.Н., *Сепаратизм, терроризм и экстремизм на Северном Кавказе, политичко-правовой анализ*, ИР, Владикавказ, 2008.
7. Игнатенко А., *Зеркало ислама*, М.:Руски институт, 2004.
8. Jevtić M., *Savremeni džihad kao rat*, Nikola Pašić, Beograd, 2001.
9. Колобов О.М., Макарычев А. С., *Российский регионализм в свете зарубежного опыта Социологические исследования*, 1999. Но12.
10. Кусова С., *Россия между Норд-Остом и Бесланом: По материалам федеральной прессы*. М., 2005.
11. Engelhardt, G. Moscow Institute of Religion and Policy, *Social Base of Militant Islam in Russia, file:// A:/mdb-text.htm* (доступно 04.10.2006.).
12. Возженикова А.В., *Международный терроризм*, Москва, Ексмо, 2006.
13. Авксенев В.А., *Этническая конфликтология: В 2 ч*, Ставрополь, 1996. Ч2.
14. Иппоитов К.Х., С.А. Гончаров, *Разрастание угрозы терроризма в регионе Северного Кавказа*, М.
15. *Kuran s prevodom Besima Korkuta*, Sarajevo, 1984.
16. Малашенко А., *Ислам для России*, Московский центр Карнеги Москва, РОССПЕН, 2007.
17. Малашенко А., *Исламские ориентири Северного Кавказа*, М.,2001.
18. Малашенко А., *Северни Кавказ. Проблемы економики и политики*, URSS, Москва.
19. Малашенко А., *Исламское возрождение современной России*. Моск. Центр Карнеги. – М., 2000.
20. Малашенко А., Тренин Д., *Время Юуга: Россия в Чечне, Чечня в России*. Моск. Центр Карнеги—М., Гендальф, 2002.
21. Мирский Г. И., *Исламизм, транснациональный терроризм и ближневосточные конфликты*, Издательский дом ГУ ВШЭ, 2008.

Islam as a source of political ideology in Chechnya

Summary: This paper analyzes the role of Islam in the Chechen conflict. Long life of conflicts and their frequent escalation based on efforts of radical Islamic leaders and their foreign superiors to make Russian Republic an independent entity with Islam as dominant religion made Chechnya one of the burning political and security issues. However, it has also become a big theoretical challenge for the scientific practice, particularly as the Chechnya problem reflected itself not only to the North Caucasus region and their neighbors but to the wider international union.

It is arena of geopolitical rivalries which make threat to national security and territorial integrity of Russia. This confirms the theory how ethno separatist conflicts inevitably demonstrate much polarity of interests and cause occasional instability.

Key words: ideology, Islamic fundamentalism, the Chechen extremism, terrorism